

MARIAN POKROPEK (1932-2023)

Fot. Marian Pokropek w Wachu (fot. Katarzyna Waszczyńska).

Krzysztof Braun

Pracownik emerytowany

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet Warszawski

kbraun@uw.edu.pl

**MARIAN POKROPEK –
ETNOGRAF UNIWERSALNY¹**

Profesora Mariana Pokropka poznałem prawie 60 lat temu, w 1964 roku, gdy byłem na I roku studiów etnograficznych. W tamtych czasach, wraz z profesor Anną Kutrzebą-Pojnarową, prowadził wykład z ćwiczeniami z etnografii Polski.

Śmiesznym pytaniem, które zadawał studentom zawsze na pierwszych ćwiczeniach było: „co etnograf powinien mieć w terenie?”. Wymyślaliśmy przedziwne rzeczy, a odpowiedź była zwięzła i brzmiała: „etnograf w terenie ma mieć oczy i uszy szeroko otwarte!”. Ta zasada wiązała się z licznymi wyjazdami w teren. W tym okresie wyszła książka Przemysława Burcharda (1964) *Krok za rogatki* o tym, co z dawnej kultury można znaleźć na przedmieściach wielkich miast, w Kampinosie, pod Wołominem czy w Łowickiem – a tam słynny warsztat garncarski Konopczyńskich w Bolimowie, czy tradycyjny układ łowickiej zagrody z piecem chlebowym po drugiej stronie drogi, w Kołbielskim kobiety chodzące na co

¹ Gdy pierwszy raz pisałem o prof. Marianie Pokropku, do jubileuszowego tomu *Regiony Granice Rubieże* (2005), chciałem zatytułować tekst *Mazowiecko-podlaski, kresowy etnograf terenowy* redakcja jednak nie zaakceptowała tytułu. Marian Gerlich, który zna M. Pokropka tylko z publikacji, powiedział mi: „napisz, że jest uniwersalny”; to była dobra rada.

dzień w pasiastych zapaskach czy ubieranie w nowe szaty Matki Boskiej na „Jościu” w podkołbielskiej Głupiance. I nie były to wyjazdy tylko dla pierwszorzecznych studentów. Jeździli z nami i starsi koledzy: Elżbieta Delida, Lutka Zawadzka i Andrzej Woźniak, Lech Mróz, Antoni Kroh, Andrzej Skłodowski czy Akos Engelmayer. Pamiętam, którąś deszczową jesienią wysiedliśmy z pociągu w Jasionnie Łowickiej, a przed stacją takie olbrzymie bajoro – Akos Engelmayer (Węgier studiujący w naszej Katedrze) podniósł ręce do góry i zawołał: „Ojczizna, Balaton!”.

Opiekował się Kołem Naukowym i co dwa tygodnie jeździliśmy gdzieś w promieniu 50-80 km od Warszawy. Był najbardziej „terenowym etnografem” jakiego znałem. W młodości był w zespole kolarskim Legii-Warszawa i nawet na studencki obóz międzyuczelniany w 1964 roku w Grajewie przyjechał z Otrębus, gdzie mieszkał, na rowerze. Potem kupił WFM-kę. Ładnie o Jego młodości pisze we wspomnieniu Longin Kaczanowski (2021).

Starał się nauczyć studentów etnografii przez bezpośredni kontakt w terenie ze wsią, budownictwem, rzemiosłem, przedmiotem. Wystarczyło wejść z nim do zagrody, a już w rozmowie zmieniał się świat. Uczył nas rozumienia wsi i zachodzących w niej procesów przez bezpośredni kontakt i z materialnym otoczeniem, i przez uczestniczenie w rozmowie z gospodarzem/właścicielem, którego pytał, a my byliśmy zasłuchani. Wpajał nam też poczucie szacunku dla opowiadającego nam rozmówcy (informatora, jak wówczas się mówiło). To w nim najbardziej ceniliśmy. I to, że zawsze miał dla nas czas i że traktował nas poważnie, choć surowo – był bardzo wymagający, a jednocześnie ciepły i serdeczny.

Katarzyna Waszczyńska (2023) w swym wspomnieniu o Profesorze, pisze że uznawał się za „etnografa-historyka”. Jego zainteresowania historią życia zwykłych ludzi ukształtowały się pod wpływem prof. Witolda Dynowskiego, kierownika Katedry Etnografii UW. Profesor Dynowski, jak go pamiętam, zawsze mówił o tym, że nasze zachowania kulturowe i postawy nie biorą się z niczego. Dlatego analizując procesy społeczne przykładał wielką wagę do rozumienia przeszłości oraz kontekstu historycznego. Pisał:

dobrym prawem i obowiązkiem przedstawicieli dyscyplin historycznych jest wydobyć z przeszłości i ukazać w możliwie najszerszym kontekście treści wydarzeń, które układając się w logicznie zbudowaną całość przyczyn i skutków, mocnym spięciem połączyłyby dzień dzisiejszy z jego historycznym zapleczem (Dynowski 1962).

W takim klimacie – szacunku dla przeszłości i jej rozumienia – kształtowały się postawy Mariana Pokropka od 1952 roku, gdy podjął studia na kierunku Kultura Materialna, później etnografia, które ukończył w 1956 roku pracą dyplomową o budownictwie w Kurpiowskiej Puszczy Zielonej (Pokropek 1956).

Ważną formą edukacji studentów etnografii, po I roku studiów, było obowiązkowe uczestniczenie w Międzyuczelnianym Obozie Etnograficznym (MOE). Obozy te organizowane były od 1953 roku do połowy lat 80. Ich inicjatorem był prof. W. Dynowski, a współpracownikiem – początkowo jako student, a gdy w 1957 roku został asystentem, jako instruktor i współorganizator – Marian Pokropek. Na nim spoczywał obowiązek przygotowania obozu badawczego dla średnio około 50 uczestników (studenci ze wszystkich ośrodków, kadra instruktorów i goście – często zagraniczni). Przygotowanie obozu polegało na osobistym objechaniu terenu badań, zorientowaniu się w charakterze dominujących zajęć ludności, najstarszej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej, tradycji rzemiosł, itp. Na nim spoczywał też obowiązek przeprowadzenia dla wszystkich uczestników obozu pokazowych wywiadów zbiorowych nt. układu przestrzennego domu i zagrody oraz podstawowych zajęć rolniczo-hodowlanych. On też nadzorował przygotowanie wzorcowych kwestionariuszy na pierwsze dni badań, dopóki studenci nie opracowali swoich. Profesor Witold Dynowski darzył Mariana Pokropka – studenta, asystenta, adiunkta – wielką sympatią i szacunkiem za jego rzetelność w pracy naukowej i przymioty charakteru.

Tom jubileuszowy z 2005 roku *Regiony Granice Rubieże* (z okazji 70-lecia urodzin Profesora). Oprócz wielu bardzo ciekawych artykułów „ofiarowanych” Profesorowi, znajdują się tam teksty odnoszące się do Jego

wkładu w badania nad tradycyjną kulturą polskiej wsi i Europy Środkowej, a także prace współpracowników i Przyjaciół o jego dorobku oraz zaletach i mankamentach charakteru. Redaktor tomu, Lech Mróz, pisze o wachlarzu zainteresowań Jubilata i w wielu miejscach ocenia wartość jego prac i dokonań organizacyjnych (Mróz 2005). O kontekście i zakresie badań nad Mazowszem i Podlasiem, a także o narodzinach pasji kolekcjonerskiej i tworzeniu tak specyficznej placówki jak muzeum Sztuki Ludowej w Otrębusach pisze Krzysztof Braun (Braun 2005). Opowiada on jak na początku lat 80. powstała konserwatorska koncepcja stworzenia w Puszczy Kampinoskiej skansenu osadnictwa puszczańskiego. O projekcie i prowadzonych pod kierunkiem Marian Pokropka badaniach terenowych pisze Jerzy Szałygin (Szałygin 2005). Barbara Chłudzińska pisze o współpracy Profesora Pokropka z Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie i o próbie zorganizowania skansenu we wsi Łabapa, dawnym folwarku rodziny Lehndorfów ze Sztynortu (Chłudzińska 2005). Przez wiele lat Marian Pokropek uczestniczył w badaniach na Wileńszczyźnie i współorganizował folklorystyczno-patriotyczną imprezę Kwiaty Polskie – pisze o tym Michał Treszczyński (Treszczyński 2005). Z kolei Grażyna Czerwińska pisze o bogactwie zainteresowań Marian Pokropka, o wielości tożsamości, z którymi się identyfikował (Czerwińska 2005). Drukowany dorobek Mariana Pokropka z lat 1959-2005 zebrały Krystyna Dudzińska i Katarzyna Waszczyńska; liczy ponad 130 pozycji (Dudzińska Waszczyńska 2005)

Tom ten potraktowaliśmy jako wstęp do podjęcia pracy nad dorobkiem naukowym Mariana Pokropka w wielu dziedzinach tradycyjnej etnografii. Od tego czasu minęło blisko 20 lat. To okres, w którym powstało kilka bardzo ważnych dla etnografii polskiej pozycji książkowych – trzy duże publikacje poświęcone Kurpiom Zielonym (Pokropek 2016) i Białym (Pokropek, Słojkowska 2014). Dwie prace poświęcone tradycjom kulturowym Suwalszczyzny (Pokropek 2009, 2010), a także praca poświęcona zagadnieniom rolnictwa po obu stronach górnego biegu Bugu (Pokropek, Kokawski 2005).

Od połowy lat 70. pasją Mariana Pokropka była sztuka ludowa i jej miejsce w postrzeganiu świata. Jej konsekwencją było powstanie w 1996 roku Galerii Sztuki Ludowej w Otrębusach, w której na tramie biegnącym

wzdłuż wystawowej sali widnieje napis: „Utworzono za pontyfikatu Jana Pawła II – Orędownika Solidarności Serc Ludzkich”. W kolekcji znajdują się tysiące dzieł sztuki ludowej, tak z terenu Polski, jak i krajów słowiańskich, gdzie Profesor w ciągu ostatnich 40 lat prowadził badania. Mottem przewodnim kolekcji jest „Historia i Wiara”. W ciągu ostatnich lat staraniem Urzędu Miasta Brwinowa zostały opublikowane trzy tomy prezentujące zawartość tej kolekcji: *1050 lat Polski Chrześcijańskiej: od św. Wojciecha do Jana Pawła II* (2016), *Rok polski w sztuce ludowej* (2017) i *Ku Niepodległości* (2018).

Dla Mariana Pokropka nie było nieciekawego terenu czy nieciekawej sfery życia społecznego. W każdej dziedzinie kultury – i tej, którą sam wybrał, i tej, nad którą z racji służbowych zobowiązań musiał pracować, potrafił z rzadką erudycją i intuicją postawić właściwe pytania i znaleźć mądre i satysfakcjonujące odpowiedzi.

Są jednak sfery wymykające się naukowej ocenie: efekty odgrywania rozmaitych ról społecznych - naukowej, wychowawczej, kolekcjonerskiej, popularyzatorskiej, inspirującej czy politycznej. Publikowane (Waszczyńska 2021, Sidor 2023, Mironiuk Nikolska i Broda 2023) i niepublikowane wspomnienia pokazują, jak wielką stratę poniosła i polska etnografia, i etnografowie, którzy byli jego uczniami i wielokrotnie zwracali się do niego w trudnych sprawach zawodowych. Profesor był promotorem 67 prac magisterskich i z wieloma ze swoich uczniów utrzymywał kontakty tak towarzyskie, jak i zawodowe przez dziesięciolecia.

W 2005 roku, we wstępie do tomu jubileuszowego, prof. Lech Mróz napisał o Marianie Pokropku następujące słowa:

Stale pogłębiania wiedza czyniła zeń najwybitniejszego w skali kraju, po wielkim uczonym – Kazimierzu Moszyńskim – znawcę budownictwa ludowego i kultury materialnej. [...] Podobnie jak Moszyńskiego, interesował Pokropka cały obszar Słowiańszczyzny, z bogactwem form kultury materialnej, z możliwością rejestrowania typologii i dynamizmu zmiany. Dających się prześledzić poprzez porównanie – w skali Słowiańszczyzny; w powiązaniu do rodzaju gospodarki i procesów osadniczych i w kontekście historii” (Mróz 2005: 8).

W 2019 roku opublikowana została *Materialna kultura Polski na tle porównawczym* – „dzieło życia” profesora Mariana Pokropka, praca niezwykła, stanowiąca kompendium wiedzy o warunkach życia minionych pokoleń. Dobrą recenzję napisał prof. Zygmunt Kłodnicki (Kłodnicki 2021).

Bibliografia

- Braun K. (2005). Marian Pokropek jako badacz kultury regionalnej. W: L. Mróz (red.), *Regiony Granice Rubieże* (s. 417-423). Warszawa: DiG.
- Burchard P. (1964). *Krok za rogatki*. Warszawa: LSW.
- Chłudzińska B., (2005). Muzeum kultury ludowej w Węgorzewie. W: L. Mróz (red.), *Regiony Granice Rubieże* (s. 439-443). Warszawa: DiG.
- Czerwińska G. (2005). Mr Jekylle i pan Hyde – czyli podwójne życie Pokropka. W: L. Mróz (red.), *Regiony Granice Rubieże* (s. 449-458). Warszawa: DiG.
- Dudzińska, K., Waszczyńska, K. (2005). Bibliografia prof. dr hab. Mariana Pokropka. W: L. Mróz (red.), *Regiony Granice Rubieże* (s. 459-467). Warszawa: DiG.
- Dynowski, W. (1962). Dawne i nowe w kulturze chłopskiej na Mazowszu. W: St. Berezowski, A. Gieysztor, St. Herbst, J. Kwejt (red.), *1962. Rok Ziemi Mazowieckiej* (227-232). Warszawa: FJN.
- Kacznowski, L. (2021). Profesora Mariana Pokropka dusza etnograficzna. *Kultura Wsi*, nr 12, 12-17.
- Kłodnicki, Z. (2021). Opowieść – o życiu naszych przodków – Etnografia: Materialna kultura ludowa Polski na tle porównawczym. *Kultura Wsi*, nr 12, 108-114.
- Kowalski M.A., (2005), Kustosz sztuki ludowej, W: L. Mróz (red.), *Regiony Granice Rubieże* (s. 425-437). Warszawa: DiG.
- Mironiuk Nikolska, A., Broda, A. (2023). Kronikarz minionego świata. Wspomnienie o profesorze Marianie Pokropku. *Etnografia Nowa*, t. 12, 303-305.

- Mróz, L. (2005). *Pasje w kolorze*. W: L. Mróz (red.), *Regiony Granice Rubieże* (s. 7-15). Warszawa: DiG.
- Pokropek M., Kokawski A. (2005). *Bug – rzeka która łączy: dzieje rolnictwa Pobuża*. Chełm: Muzeum w Chełmie, ss
- Pokropek, M. (1956). *Materiały do ludowego budownictwa z terenu Zielonej Puszczy Kurpiowskiej, praca magisterska*, Archiwum IEiAK UW.
- Pokropek, M. (2009). *Suwalszczyzna: świat pogranicza*. Suwałki, Muz. Okręgowe, ss. 234; tenże *Tradycje ludowe Suwalszczyzny*, 2010, Suwałki, Regionalny Ośrodek Kultury i Sztuki ss.313
- Pokropek, M. (2016). *Zbójna i okolice w starej fotografii, Zbójna*. W: M. Pokropek, *Budownictwo drewniane Kurpiów Puszczy Zielonej, Ostrołęka*: MKK.
- Pokropek, M. (2019). *Materialna kultura Polski na tle porównawczym*. Warszawa: PWN.
- Pokropek, M., Słojkowska, S. (2014) *Wędrowki po Puszczy Białej*. Pułtusk, Muzeum Regionalne w Pułtusku, ss. 187.
- Sidor Anastazja (2023). Wspomnienia o profesorze Marianie Pokropku, *Wigry*, nr 1, s. 17-19
- Waszczyńska, K. (2021). Wspierając Białorusinów ... kilka słów o inicjatywie profesora Mariana Pokropka. *Kultura Wsi*, nr 12, 18-24
- Waszczyńska, K. (2023). Profesor Marian Pokropek (1932-2023). *Rocznik Mazowiecki*, t. XXX, 303-307.